

Aldona Zawajska

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Uwarunkowania i kanały finansowania rolnictwa w Polsce

Wstęp

Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce jest jednym z najważniejszych wyzwań dla gospodarki narodowej, a tym samym dla instytucji finansowych oraz innych podmiotów zajmujących się jego finansowaniem.

Różnorodne aspekty finansowania rolnictwa są szeroko dyskutowane w krajowej literaturze przedmiotu przez licznych autorów [np. Kulawik 2003a, 2003b; Kulawik i Wieliczko 2005; Czernasty i Sapa 2006], również związanych z Wydziałem Nauk Ekonomicznych SGGW [np. Podstawka i Ginter 2005; Siudek 2006; Zawajska 2006; Adamowicz i Lemanowicz 2007; Daniłowska 2007].

Wzrost przepływów finansowych w rolnictwie i na wsi w wyniku liberalizacji gospodarki oraz przystąpienia Polski do UE pogłębił powiązania gospodarstw rolnych i innych podmiotów wiejskich z rynkiem finansowym. Jednocześnie zauważa się zjawisko, które można określić jako wykluczenie finansowe pewnych grup ludności. Z jednej strony, przejawia się ono ich wyłączeniem z formalnego rynku finansowego, zwłaszcza funduszy pożyczkowych, prowadzącego do utrwalania się nieformalnego, a co najmniej nietypowego, opartego na wyzysku, rynku finansowego. Z drugiej strony, następuje ich wykluczenie z części systemu finansowego w wyniku braku dostępu do nowoczesnych produktów finansowych, w tym innowacji ubezpieczeniowych czy usług bankowych oferowanych za pośrednictwem Internetu. Rynki i instytucje finansowe mogą odgrywać w Polsce coraz większą rolę w stymulowaniu i dynamizowaniu wzrostu ekonomicznego w sektorze rolnictwa oraz poprawie dochodów ludności wiejskiej. Doskonalenie sfery pośrednictwa finansowego, zarówno formalnego, jak i nieformalnego, prywatnego i publicznego, wymaga jednak doskonalenia polityki państwa oraz formalnych i nieformalnych instytucji.

Zasadniczym celem artykułu jest konceptualna prezentacja uwarunkowań, polityki i kanałów finansowania rolnictwa. Skupiono się przede wszystkim na rynkowych formach zasilania zewnętrznego rolnictwa i jego otoczenia, jako al-

ternatywy do finansowania ze środków publicznych, wychodząc z założenia, że chociaż to ostatnie jest bardzo istotne i ma wielu zwolenników, nie można wyłącznie i nadmiernie koncentrować się na nim. Obecnie, gdy reforma WPR uniezależniła dopłaty bezpośrednie od rodzaju i wielkości produkcji, rolnicy będą musieli dostosować swoje decyzje produkcyjne do kryteriów ekonomicznych, do większego zorientowania na rynek, nie tylko towarowy. Ponadto, korzystanie z wielu programów unijnych wymaga znalezienia przez rolników źródeł na prefinansowanie kosztów.

W pracy zastosowano metodę analizy myślowej, próbując wskazać istniejący stan w zakresie finansowania rolnictwa w Polsce, jego przyczyny i propozycje zmian. Artykuł bazuje na przeglądzie naukowej literatury polsko- i obcojęzycznej oraz na artykułach prasowych i aktach prawnych.

Uwarunkowania i bariery finansowania rolnictwa

Dla finansowania rolnictwa oraz rozwoju usług finansowych adresowanych do podmiotów zlokalizowanych na terenach wiejskich zasadnicze znaczenie mają specyficzne cechy zarówno samego rolnictwa, jak też obszarów wiejskich. Wśród tych pierwszych Kulawik [2003a, s. 29] wymienia występowanie przeciętnie długich cykli produkcyjnych, wymagających prefinansowania, dużą podatność na szoki przyrodnicze oraz dominację czynnika ziemi w aktywach całkowitych (zazwyczaj ponad 40%). Cechy te kreują wysokie zapotrzebowanie na kapitał długoterminowy, prowadzą do dużej zmienności przepływów pieniężnych oraz wyników i dochodów. W Polsce dochodzi do tego swoista struktura podmiotowa sektora rolnego z dominacją małych podmiotów ekonomicznych, w przeważającej mierze o charakterze rodzinnym, która ma następujące konsekwencje dla rynku kredytowego: (i) wyższe niż w innych sektorach koszty transakcyjne kredytowania; (ii) nadmierna koncentracja ryzyka kredytowego i bardziej skomplikowany proces zarządzania tym ryzykiem w wyniku łączenia przez jedną osobę funkcji właściciela, zarządzającego i pracownika.

W warunkach gospodarki rynkowej rolnictwo jest partnerem słabszym wobec otoczenia pozarolniczego, ponieważ akumulacja nadwyżki kapitału odbywa się w nim wolniej niż w alternatywnych działaniach, przynoszących wyższą stopę rentowności.

Wspomniany problem wysokich kosztów transakcyjnych dotyczy terenów wiejskich w ogóle. Faktyczni i potencjalni klienci instytucji finansowych są na tych terenach bardziej rozproszeni niż na obszarach miejskich, infrastruktura wiejska pozostaje w tyle za miejską, wyższe są koszty utrzymania sieci placówek oraz pozyskania informacji niezbędnej do oszacowania zdolności płat-

niczej i wiarygodności dłużnika. Ponadto, na obszarach wiejskich mniejsze są z reguły możliwości zabezpieczenia kredytu, jest ono gorzej udokumentowane oraz trudniejsze do upłynnienia. W Polsce duża część nieruchomości na wsi ma nieuregulowany stan prawny, przejawiający się głównie brakiem założonej księgi wieczystej lub brakiem aktualnych wpisów. Nieruchomości takie nie mogą stanowić zabezpieczenia dla kredytów [Założenie i aktualizacja... 2006; Hernik i Olejniczak 2007].

W przypadku finansowania rolnictwa i obszarów wiejskich szczególną, w opinii autorki, rolę odgrywa jakość środowiska instytucjonalnego, a więc głównie przejrzystość i wiarygodność polityki makroekonomicznej i rolnej oraz możliwość egzekwowania prawa i kontraktów. Stabilność makroekonomiczna umacnia wzajemne zaufanie i zwiększa przewidywalność działalności gospodarczej prowadzonej przez producentów rolnych, a także ułatwia wierzycielom ocenę ryzyka związanego z finansowaniem rolnictwa, np. z kredytowaniem. Rolą polityki państwa powinno być budowanie zaufania do sektora finansowego, a najczęstszym sposobem jego podważania jest utrzymywanie wysokiej stopy inflacji, która podobnie jak wahania kursu walutowego powoduje ryzyko finansowe. Z kolei zmiana decyzji rządu związanych np. z opodatkowaniem czy poziomem wsparcia dochodów rodzi ryzyko instytucjonalne w sektorze rolniczym. Wspieranie przez państwo wiejskich rynków finansowych wymaga również stworzenia zadowalającego otoczenia prawno-regulacyjnego: właściwie zdefiniowanych praw własności w zakresie gruntów i ich ewidencji oraz prawa w zakresie zabezpieczonych transakcji.

Powszechne w wielu krajach podstawowe bariery funkcjonowania i rozwoju usług finansowych na obszarach wiejskich sumarycznie prezentuje tabela 1. Rezultatem tych barier są niedobory finansowania podmiotów na obszarach wiejskich, których przyczyny są jednak szersze. Przykładowo, Gonzalez-Vega [2003] wyróżnia trzy źródła luki pomiędzy popytem a podażą usług finansowych na rynkach wiejskich:

- **zniękształcenia** – polityki, ramy regulacyjne, struktury kierowania/zarządzania (*governance structures*), subsydia faworyzujące nieefektywnych dostawców usług – które zniechęcają efektywne instytucje finansowe do wejścia na rynek;
- **koszty** dostarczania usług finansowych na obszarach wiejskich ponoszone przez efektywne instytucje finansowe; ich obniżenie wymaga inwestycji w infrastrukturę i innowacje technologiczne, produkty i procesy ich dostarczania;
- **nierealistyczne oczekiwania** bazujące raczej na politycznych niż ekonomicznych szacunkach popytu na usługi finansowe na wsi, które powodują przeszacowanie faktycznego popytu (tj. chęci i zdolności jednostek do nabywania określonej usługi po cenie, która pokrywa koszty jej wytworzenia).

Tabela 1

Powszechne bariery usług finansowych na obszarach wiejskich

Bariery	Przyczyny
Rozproszony popyt	Niski poziom aktywności ekonomicznej i niska gęstość zaludnienia
Hazard moralny (pokusa nadużyć) i negatywna selekcja	Asymetria informacji
Brak odpowiedniego zabezpieczenia wiarygodności (np. kredytów)	Brak uregulowania stosunków własności ziemi i nieruchomości, brak rejestru ziemi i nieruchomości, niskie dochody rolnicze
Wysokie koszty informacji i transakcyjne	Słaba infrastruktura, ograniczony dostęp do informacji przez klientów oraz o klientach
Słaba zdolność instytucjonalna	Relatywnie słabo wykształceni i wykwalifikowani ludzie
Efekt wypierania	Subsydiowane kredyty, kredyty i pożyczki bezpośrednie
Sezonowość	Zmienny popyt, nieregularne przepływy pieniężne
Ryzyko w rolnictwie*	Zmienne warunki atmosferyczne, szkodniki i choroby, fluktuacje cen rolnych, utrudnienia w dostępie do rynków, polityka rządu

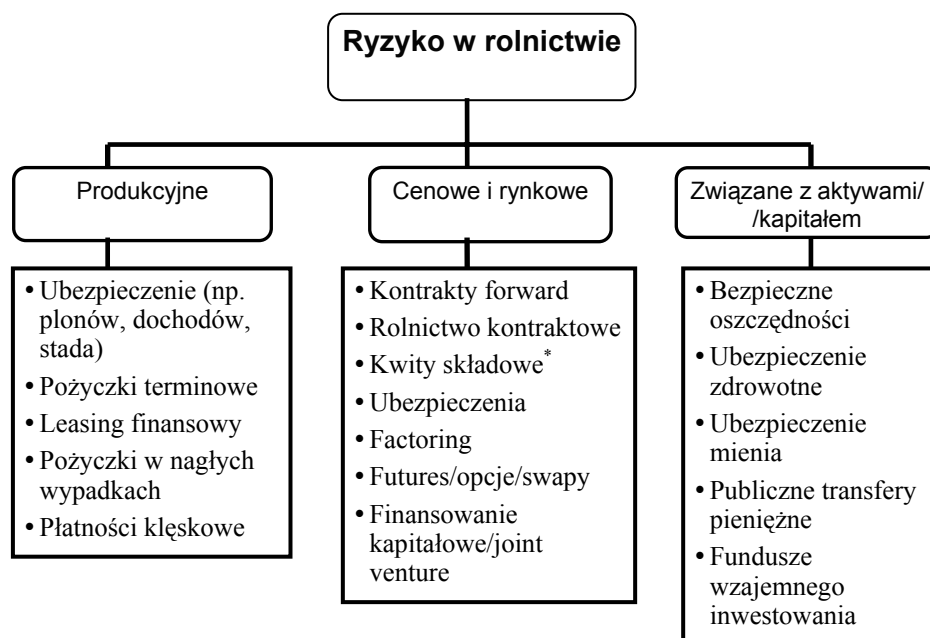
*W rolnictwie poza istnieniem specyficznych rodzajów ryzyka barierą finansowania jest ściśle skorelowanie różnych rodzajów ryzyka oraz występowanie ryzyka fundamentalnego (covariant risk), które w odróżnieniu od ryzyka partykularnego ma charakter bezosobowy, a konsekwencją jego realizacji są podobne straty w tym samym czasie na skutek tych samych przyczyn odczuwane przez dużą grupę rolników lub ludności wiejskiej [patrz np. Bonomo i Viganò 2006; Poulton i in. 2006].

Źródło: Opracowanie własne.

W Polsce na wiejskich rynkach finansowych brakuje wielu, z przedstawionych na rysunku 1, instrumentów pozwalających na zabezpieczenie się przed różnymi rodzajami ryzyka związanymi z prowadzeniem działalności rolniczej.

Dla przykładu, relatywnie słabo rozwinięte są terminowe transakcje towarowe na rynkach rolnych, które mogłyby odegrać bardzo ważną rolę w zakresie stabilizacji cenowej i płynności obrotu towarowego oraz zabezpieczaniu się przed ryzykiem. W przeciwieństwie do rynku kapitałowego, którego zasady działania zostały precyzyjnie określone przez ustawy i akty wykonawcze, a system nadzoru państwowego zapewnia poczucie dużego bezpieczeństwa uczestników rynku, spontanicznie tworzony towarowy rynek terminowy jest traktowany z pewną rezerwą i obawą [patrz np. Tomaszewski 1998]. Niestety, dalszy jego rozwój będzie prawdopodobnie naśladować casus UE. Rolnicy unijni, przyzwyczajeni do polegania na finansowanych przez państwo mechanizmach stabilizacji cen i gwarantowania opłacalności produkcji, nie uczestniczą na nim w takiej skali

jak np. rolnicy amerykańscy. Interwencje w UE doprowadziły do wyeliminowania, a co najmniej do znacznego ograniczenia skali ryzyka cenowego na rynku spot, będącego podstawowym motywem zawierania transakcji terminowych. Niemniej jednak, w wyniku reform WPR, rolnicy będą musieli przejąć odpowiedzialność za zarządzanie ryzykiem, które wcześniej było niwelowane przez politykę wspierania rynku i cen.

*Kwity składowe (*warehouse receipts*) są to dokumenty gwarantujące istnienie i dostępność określonej ilości i jakości towarów w magazynie; zwykle używane jako instrument transferu własności w transakcjach gotówkowych i futures.

Rysunek 1

Instrumenty finansowe pozwalające na ograniczenie ryzyka związanego z rolnictwem
Źródło: Opracowanie własne.

Za pozytywne można uznać wprowadzenie w 2006 r. przez państwo rozwiązań zachęcających zakłady ubezpieczeń do zawierania z producentami rolnymi umów ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich z dopłatami do składek z budżetu państwa. Niestety, zainteresowanie rolników tymi ubezpieczeniami jak dotychczas było niewielkie. Średnio zaledwie ok. 8–10% powierzchni pól pod zasiewami jest objęte ochroną ubezpieczeniową [Janc 2007]. W 2007 r. zaledwie 3% rolników ubezpieczyło dobrowolnie swoje zwierzęta i uprawy od strat wyrządzanych przez ulewne deszcze, niskie temperatury, gradobicia czy pioruny. Jedną z przyczyn braku zainteresowania ze strony rolników jest niezręczność firm ubezpieczeniowych, które często odwołują się do szacowania szkód,

nie chcą uznawać ich przyczyn, szukają luk w przepisach, oddalają roszczenia poszkodowanych [Ubezpieczenia... 2007]. Ograniczeniami ponadto były: konieczność ubezpieczenia wielu rodzajów ryzyka w pakiecie, brak możliwości elastycznej taryfikacji składek przez ubezpieczycieli oraz brak wsparcia budżetu państwa w przypadku wystąpienia szkód katastrofalnych.

Alternatywą ubezpieczeń dobrowolnych jest prawny obowiązek zawarcia ubezpieczenia, który oznacza, że zakłady ubezpieczeń prowadzące działalność w zakresie ubezpieczenia obowiązkowego nie mogą odmówić zawarcia polisy. Powszechne ubezpieczenia obowiązkowe dotyczą ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych [Ustawa z dnia 22 maja 2003]. Od 1 lipca 2008 r. wchodzi w życie obowiązek zawierania umów ubezpieczenia połowy powierzchni upraw od ryzyka wystąpienia powodzi, suszy, gradu, ujemnych skutków przezimowania oraz przymrozków wiosennych dotyczący rolników, którzy otrzymują płatności bezpośrednio do gruntów rolnych [Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r.]. Posunięcie to w dużej mierze było konieczne w związku z unijnym obowiązkiem posiadania polis ubezpieczenia 50% upraw przez rolników, którzy od 2010 r. będą ubiegać się o inne formy wsparcia z budżetu krajowego w przypadku wystąpienia klęsk.

Kanały finansowania rolnictwa

Od momentu przystąpienia Polski do UE głównym źródłem finansowania rolnictwa i obszarów wiejskich stały się wspólnotowe fundusze rolne, które świadomie zostały przez autorkę pominięte, m.in. ze względów wymienionych we wstępie oraz dlatego, że w literaturze krajowej są one dość wyczerpująco opisane.

Stymulacja aktywności ekonomicznej i społecznej podmiotów zlokalizowanych na terenach wiejskich, w tym gospodarstw domowych oraz gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych, może odbywać się poprzez usługi finansowe w trzech wyodrębnionych przez autorkę, zazębiających się segmentach sektora finansowego: mikrofinansach, finansach wiejskich oraz finansach rolnych (rys. 2). Nie wszystkie finanse wiejskie mają charakter finansów rolnych bądź mikrofinansów, podobnie jak nie wszystkie finanse rolne są mikrofinansami. Dostawcy usług z zakresu poszczególnych finansów mogą mieć swoje priorytety i możliwości rozwoju usług. Przykładowo, klienci korzystający z oferty instytucji mikrofinan-

Rysunek 2

Segmenty sektora finansowego w odniesieniu do obszarów wiejskich

Źródło: Opracowanie własne.

sowych mogą być potencjalnymi klientami instytucji finansujących rolnictwo (np. banków rolnych¹) oraz tereny wiejskie (np. banków wiejskich).

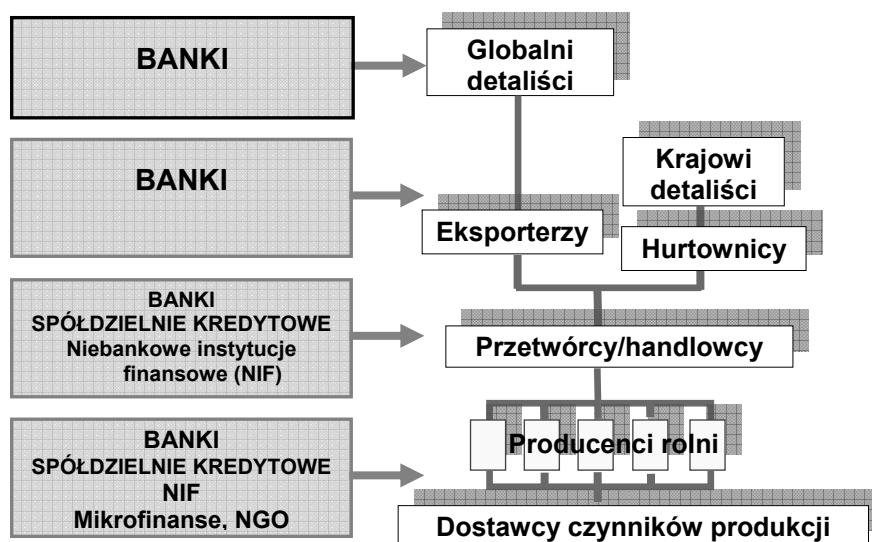
Idea mikrofinansów ma swoje racje bytu w sytuacji braku dostępu przez ubogich, pozbawionych stałych źródeł dochodu osób do kredytu i innych usług finansowych, która stanowi dla nich podstawowe ograniczenie rozwojowe. Do tej grupy zalicza się mikroprzedsiębiorców i osoby bezrobotne, szczególnie z terenów wiejskich. Mikrofinanse stwarzają szansę poprawy ich sytuacji materialnej m.in. przez możliwość samozatrudnienia. W Polsce sprawdzone międzynarodowe praktyki działalności mikrofinansowej prowadzą pozarządowe organizacje: Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, Fundacja Wspomagania Wsi, Fundusz Mikro oraz Inicjatywa Mikro. W ramach finansów wiejskich usługi są nabywane przez ludność osiągającą różne poziomy dochodów. Finanse rolne odnoszą się do finansowania działalności związanej bezpośrednio z rolnictwem. Szczególna rola w tym zakresie przypada obecnie bankom spółdzielczym. Może zostać ona rozszerzona (np. o doradztwo finansowe) wraz z ewentualnym ich

¹Definicja banku rolnego jest w zasadzie luźna, ale ogólnym kryterium zakwalifikowania banku do tej kategorii jest określony udział kredytów rolniczych w portfolio kredytów ogółem. Według Kliesena i Gilberta [1996, s. 23], bank rolny to bank komercyjny, w którym relacja kredytów rolniczych (inwestycyjnych i obrotowych) do kredytów ogółem jest wyższa niż średnia (nieważona wielkością banku) dla wszystkich banków komercyjnych. Urząd Kontrolera Waluty w USA definiuje bank rolny jako bank (bez względu na formę własności), w którym udział ten stanowi co najmniej 25% [The Office of the Comptroller of the Currency 1999]. Przez analogię, banki wiejskie w swoim portfolio kredytowym mają określony udział kredytów udzielonych podmiotom zlokalizowanym na terenach wiejskich. W Polsce funkcje banków rolnych i wiejskich pełnią banki spółdzielcze. Spośród banków komercyjnych relatywnie wysoki udział kredytów dla rolników indywidualnych w kredytach ogółem (bez sektora instytucji finansowych) ma BGŻ (21,9% w 2006 r.).

włączeniem do Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW)², która w Polsce ma zostać utworzona najpóźniej do 31 grudnia 2008 r. [MRiRW 2007, s. 395].

Odpowiedzią na wyzwania stojące przed finansowaniem gospodarstw rolnych i innych podmiotów wiejskich mogą być tzw. finanse łańcucha wartości (*Value Chain Finance*), mające coraz większą rangę w wielu krajach [Fries, Akin 2004].

Jest to koncepcja zakładająca interakcje i transakcje między podmiotami fizycznego łańcucha dostaw (rys. 3), które mają na celu sprawdzenie i monitorowanie pożyczkobiorców, egzekwowanie kontraktów oraz zarządzanie kosztami i ryzykiem. Przepływ finansowy jest przepływem odwrotnym w stosunku do fizycznego przemieszczenia towarów. Finanse łańcucha wartości przybierają różne formy, np. pożyczki pieniężne, pożyczki w naturze, zaliczki, akredytywy, faktury, ubezpieczenia i inne instrumenty finansowe. Ich celem jest poprawa wewnątrz- i ponadzakładowych przepływów finansowych między ogniwami łańcucha. Finansowanie fizycznego łańcucha wartości jest często postrzegane przez

Rysunek 3

Przepływy finansowe w łańcuchu wartości

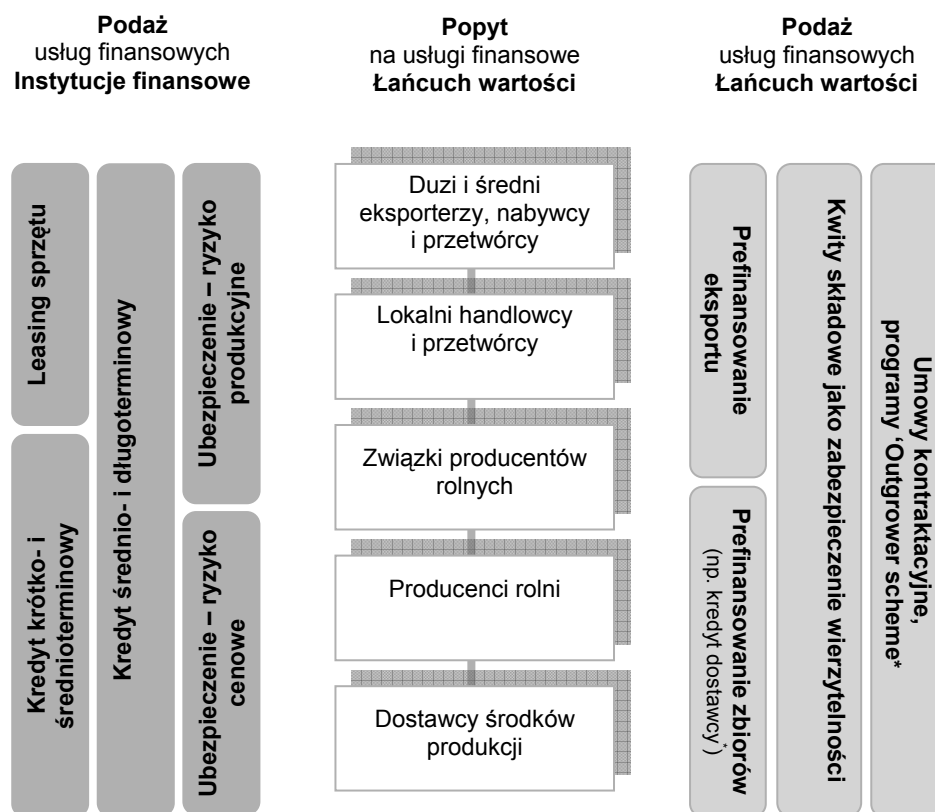
Źródło: Opracowanie własne.

²Zgodnie z art. 68 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich [Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.], KSOW skupia wszystkie organizacje i struktury administracyjne zaangażowane w rozwój obszarów wiejskich w każdym państwie członkowskim.

pryzmat instytucji finansowych³, ale coraz więcej uwagi przyciąga uwzględnienie przepływu finansów wzdłuż samego łańcucha dostaw.

Z przyczyn wymienionych w tabeli 1 instytucje finansowe mogą być powszechnie w kredytowaniu rolników i innych klientów wiejskich. Rozwiązaniem może być zatem świadczenie wzajemnych usług finansowych przez uczestników agrobiznesowych łańcuchów wartości (rys. 4), które obejmują np. kredyty towarowe, pożyczki pieniężne czy pożyczki na realizację kontraktów rolnych (np. zakupu nasion czy sprzedaży mleka).

*Kredyt dostawcy (*supplier credit*) – forma kredytu kupieckiego, polegająca na tym, że odbiorca nabywając od dostawcy produkty (np. nasiona, nawozy) lub usługi nie dokonuje zapłaty gotówką od razu, lecz dopiero po upływie określonego czasu.

Rysunek 4

Finansowanie uczestników łańcucha wartości

Źródło: Opracowanie własne.

³Przykładem jest oferta BGŻ skierowana do przedsiębiorstw z sektora rolniczego oraz producentów rolnych (podmiotów skupujących i sprzedających) pod nazwą „Finansowanie powiązań produkcyjnych w agrobiznesie”.

Ważne miejsce w łańcuchu wartości zajmują dostawy sprzętu do produkcji rolniczej. Możliwość dofinansowania jego zakupu środkami unijnymi spowodowała, że polscy rolnicy zgłaszają coraz większy popyt na maszyny rolnicze [Jurczak 2007]. Ponieważ w opinii banków są oni perspektywnymi klientami, instytucje bankowe coraz silniej konkurują ze sobą w tworzeniu ofert kredytowych dla właścicieli gospodarstw rolnych zamierzających kupić maszyny. Do konkurencji tej coraz częściej przystępują instytucje proponujące przy sprzedaży maszyn nowy na polskim rynku produkt – tzw. finansowanie fabryczne. Taki rodzaj własnego finansowania wprowadziła Marubeni Construction Machinery przy zakupie importowanych przez nią japońskich ciągników marki Kubota.

Coraz popularniejszy wśród rolników leasing maszyn rolniczych wzbudził odzew niemal wszystkich firm leasingowych. Na rynku pojawiają się również nowe inicjatywy ułatwiające zakupy maszyn, łączące cechy typowego kredytowania z leasingiem. Przykładowo, krajowy producent ciągników Farmer Sp. z o.o. przygotował tzw. pożyczkę leasingową („Kredyt Fabryczny Farmera”), natomiast URSUS z VB Leasing Polska SA oferują produkt pod nazwą „URSUS Finansowanie Fabryczne”, na który składają się dwa narzędzia finansowe: pożyczka i leasing.

Jeśli chodzi o funkcjonowanie rynku rolnego w zakresie wieloletnich umów kontraktacyjnych, to w Polsce jest ono generalnie działaniem fakultatywnym dla doskonalenia współpracy między producentem rolnym i przetwórcą w łańcuchu wartości. Jedynie rynki skrobi ziemniaczanej i buraków cukrowych oparte są na systemie umów kontraktacyjnych prawnie umocowanych.

Stosunkowo mało powszechna jest obecnie w kraju forma rolnictwa kontraktowego określana jako „*outgrower scheme*”. Według UNCTAD [2002, s. 12], istota tych programów polega na tym, że przetwórcy dostarczają producentom rolnym środków produkcji (poza ziemią) i pomocy technicznej oraz gwarantują odbiór określonej ilości produktów rolnych spełniających uzgodnione standardy. Rolnicy otrzymują z reguły od przedsiębiorstw przetwórczych prefinansowanie, w wysokości określonego odsetka końcowej ceny sprzedaży produktu. W Polsce w pewnym zakresie koncepcja ta stosowana jest przez spółdzielnie mleczarskie. Bliższym przykładem takiego integratora w łańcuchu wartości jest Symbio Polska SA, które organizuje produkcję, przetwórstwo, sprzedaż i dystrybucję ekologicznych owoców, warzyw, ziół i zbóż, dostarczając je dla przemysłu przetwórczego i na rynek zagraniczny. Spółka oferuje długoterminowe kontrakty dla rolników, szkoli ich, oferuje dzierżawę maszyn, a jako pojedynczy odbiorca nawozów organicznych, pestycydów pochodzenia roślinnego, narzędzi i maszyn rolniczych ma większe możliwości finansowe i uzyskuje korzystniejsze ceny na rynku niż poszczególni rolnicy.

W tabeli 2 dokonano porównania finansowania rolnictwa i podmiotów wiejskich w ramach łańcucha wartości i przez instytucje finansowe.

Tabela 2

Powiązania i komplementarność ról uczestników łańcucha wartości oraz instytucji finansowych w finansach rolnych i wiejskich

Finansowanie przez:	
aktorów łańcucha wartości	instytucje finansowe
Transakcje wertykalne	Transakcje horyzontalne
Wartość dodatkowa na produktach w fizycznym łańcuchu dostaw	Wartość dodatkowa na produktach finansowych
Głęboki zasięg zewnętrzny (tzw. outreach)	Potencjalny outreach
Warunki finansowania oraz zarządzanie ryzykiem i kosztami dostosowane do określonej aktywności gospodarczej	Solidna praktyka finansowa i technologia powiązane ze specjalistycznymi usługami finansowymi
Usługi finansowe wbudowane w kontrakty zasadnicze: niższe koszty krańcowe, korzyści produkcyjne i marketingowe	Usługi finansowe oferowane oddzielnie, niezależne, kierowane z reguły do szerokiej publiczności

Źródło: Opracowanie własne.

Jedną z najistotniejszych zalet finansów łańcucha wartości, zdaniem autorki, jest możliwość zidentyfikowania zatorów płatniczych, dość powszechnych w sektorze rolno-żywnościowym, które są postrzegane jako bezpośrednia przyczyna słabnącej kondycji finansowej podmiotów gospodarczych, w tym np. producentów rolnych [patrz np. Talaśka-Klich 2007]. Jest to szczególnie istotne ze względu na efekt domina towarzyszący tym zatorom, który powoduje utratę płynności finansowej przez kolejne podmioty sprzężone ze sobą w ramach transakcji biznesowych w łańcuchu wartości. Finanse łańcucha wartości są ponadto pożytecznym narzędziem do określenia usług finansowych, na które występuje relatywnie wysoki popyt, a następnie do ustalenia interwencji, które w sposób skuteczny spowodowałyby wzrost ich podaży.

Wnioski i rekomendacje

Liberalizacja gospodarki narodowej oraz przystąpienie Polski do UE spowodowały formowanie się nowego modelu finansowania wsi i rolnictwa, w którym rośnie znaczenie kanałów rynkowych. Poszerza się zarówno zakres instrumentów rynku finansowego dostępnych dla rolników, jak też gama produktów finansowych oferowanych dla nich przez podmioty niefinansowe.

Utrzymują się jednak pewne niedoskonałości w finansach wiejskich i rolnych, (np. ograniczony dostęp podmiotów wiejskich do rynków terminowych, kapitału joint venture oraz niektórych usług ubezpieczeniowych), które wymagają interwencji państwa. W celu ograniczenia tych niedoskonałości oraz rozszerzenia usług finansowych dla gospodarstw rolnych i innych podmiotów zlokalizowanych na wsi autorka sugeruje następujące strategie:

- W zakresie polityki państwa: dokonanie rewizji polityki państwa i bezpośrednich interwencji, zwłaszcza stopniowe wycofywanie się z kredytów preferencyjnych, zwiększenie skuteczności systemu sądowego, finalizacja rejestrów ziemi i nieruchomości, zawierających gwarantowane przez państwo informacje o ich stanie prawnym, uwzględnienie banków spółdzielczych w planowanym mechanizmie wdrażania programów właściwych dla finansowania wsi.
- W zakresie infrastruktury finansowej: poprawa regulacji prawnych dotyczących stosowania zabezpieczeń transakcji finansowych, regulacja niebankowych instytucji pośrednictwa finansowego.
- W zakresie instytucji finansowych: poprawa zdolności sektora finansowego do dostarczania usług detalicznych, promowanie konkurencji i różnorodności instytucjonalnej (banki komercyjne, mikrobanki, związki kredytowe, banki wiejskie, banki rolne, rolnictwo kontraktowe, usługi leasingowe itp.), identyfikacja możliwości rozwoju usług finansowych na obszarach wiejskich poprzez analizę łańcucha wartości.
- Ogólne: działania państwa, UE, instytucji finansowych oraz innych organizacji, zmierzające do likwidacji niedoborów finansowych na wsi, w tym zwłaszcza w rolnictwie, nie powinny skupiać się wyłącznie na interwencjach propodażowych. Ważne są również interwencje propopytowe, które poprawią dostęp rolników i wiejskich gospodarstw domowych do finansowania poprzez ograniczanie skutków ryzyka, na które są oni narażeni.

Literatura

- ADAMOWICZ M., LEMANOWICZ M., *The possibilities of government's finance support for agri-producer groups in Poland*, Economic Science for Rural Development. Proceedings of the International Scientific Conference 2007, Nr 14, s. 95–101.
- BONOMO L., VIGANÒ L., *Risk management in agriculture – Covariant risks in rural areas*, Quaderni del Dipartimento di Economia Aziendale, 2006, Nr 1, Università degli Studi di Bergamo.
- CZTERNASTY W. (red.), SAPA A. (red.), *Wsparcie finansowe sektora rolno-żywnościowego w Polsce i Wielkopolsce z krajowych i unijnych środków budżetowych*, Zeszyty Naukowe 74, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.

- DANIŁOWSKA A., *Poziom, zróżnicowanie oraz uwarunkowania kosztów transakcyjnych kredytów i pożyczek rolniczych*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007.
- FRIES R., AKIN B., *Value Chains and their Significance for Addressing the Rural Finance Challenge*, Microreport Nr 2, USAID, Waszyngton 2004.
- GONZALEZ-VEGA C., *Deepening Rural Financial Markets: Macroeconomic Policy and Political Dimension*, Paving the Way Forward for Rural Finance: An International Conference on Best Practices, Theme "Macro Economic Policy and Reality" Paper, Waszyngton, 2–4.06.2003.
- HERNIK J., OLEJNICZAK G., *Zabezpieczenie prawa własności nieruchomości na obszarach wiejskich w Polsce*. Przegląd Geodezyjny 2007, Nr 8.
- JANC A., *Ubezpieczenie upraw rolnych i zwierząt gospodarskich z dopłatami*. Tryb dostępu [<http://www.ecom.net.pl/pl/id144.htm>], pobrano luty 2007.
- JURCZAK M., *Rolnik liczy pieniądze. Finansowanie zakupów nowych maszyn*. Auto Market Truck 2007, Nr 46 (670).
- KLIESEN K.L., GILBERT R.A., *Are Some Agricultural Banks Too Agricultural?* Review of Federal Reserve Bank of St. Louis, January/February 1996, s. 23–35.
- KULAWIK J., *Kredytowanie i finansowanie rolnictwa w przededniu integracji z Unią Europejską. Część I*, Bank i Kredyt 2003a, Nr 6, s. 29–42.
- KULAWIK J., *Kredytowanie i finansowanie rolnictwa w przededniu integracji z Unią Europejską. Część II*, Bank i Kredyt 2003b, Nr 7, s. 15–22.
- KULAWIK J., WIELICZKO B., *Wsparcie finansowe polskiego rolnictwa w pierwszym roku po integracji z Unią Europejską*. Biuletyn Informacyjny ARR 2005, Nr 12 (174), s. 10–23.
- MRiRW, *Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013)*, Warszawa, lipiec 2007.
- PODSTAWKA M., GINTER A., *Rola wsparcia unijnego w gospodarstwach rolniczych w Polsce*. Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu 2006, t. 8, z. 1, s. 177–180.
- POULTON C., KYDD J., DORWARD A., *Overcoming Market Constraints on Pro-Poor Agricultural Growth in Sub-Saharan Africa*, Development Policy Review 2006, Nr 24 (3), s. 243–277.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005.
- SIUDEK T., *Wiarygodność rolników jako kredytobiorców w opinii kadry kierowniczej banków spółdzielczych w Polsce*. Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu 2006, t. 8, z. 1, s. 177–180.
- TALAŚKA-KLICH L., *Rolnicy czują się poniżani w niektórych zakładach przetwórczych*, Gazeta Pomorska, wydanie on-line z 19 listopada 2007.
- The Office of the Comptroller of the Currency, *National Bank Examinations of Agricultural Loan Portfolios Will be Guided by OCC Handbook*, Release NR 99-7, Waszyngton 1999.
- TOMASZEWSKI J., *Terminowe transakcje towarowe*. Rynek Terminowy 1998, Nr 2: 48–51. Ubezpieczenia z przeszkodami. *Telewizja Polska - Redakcja Rolna*, 6 lipca 2007.

UNCTAD, *Farmers and farmers' associations in developing countries and their use of modern financial instruments*, UNCTAD/DITC/COM/35, styczeń 2002.

Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, DzU Nr 124, poz. 1152, z późn. zm.

Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, DzU Nr 150, poz. 1249, z późn. zm.

Założenie i aktualizacja księgi wieczystej – poradnik OFERTY.NET, dział Prawo z dnia 4.10.2006.

ZAWOJSKA A., *Dopłaty bezpośrednie w rolnictwie – skutki ekonomiczne i społeczne*, Wieś Jutra 2006, Nr 10(99), s. 41–43.

ZAWOJSKA A., *Przepływy finansowe środków unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*. Problemy Rolnictwa Światowego 2006, t. XV, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 221–232.

CONDITIONS AND CHANNELS OF AGRICULTURE FINANCING IN POLAND

Abstract

The paper presents specific conditions for agriculture financing and main obstacles to the development of agricultural and rural financial services. One of those obstacles are sectoral correlated and covariant risks, so development of traditional and introduction of innovative instruments to protect farmers and financial institutions from some of those risks can stimulate the supply of rural and agricultural financing. It is also suggested that in order to overcome general under-supply of finance for agricultural activities and to rural households, microfinance institutions and both direct and indirect value chain finance should be supported.